

HORVÁTH MÁTYÁS

VÁLSÁGHELYZET

Az adai Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok szervezőbizottságában az elnöki tisztet dr. Penavin Olga javaslatára vettem át. Megtisztelő megbízatásnak tekintettem, mert a rendezvény megalkakulásától kezdve a jugoszláviai magyar humánértelmiség országos találkozóját jelentette.

A rendezvény helyszíne, az adai moziterem szűknek bizonyult, hiszen 200-250 személy is megjelent az előadásokon. Szlovénia, Horvátország magyar értelmisége is képviseltette magát ezeken a rendezvényeken. A szervezőknek a vendégek méltó elhelyezése is gondot jelentett. Többedmagammal egyik évben csak a zentai szállodában kaphattunk szállást, onnan jártunk át Adára az előadásokra. Természetes tehát, hogy a megbízatásomra nem úgy tekintettem, mint egyikére közéleti kötelezettségimnek. S volt bizonyos érzelmi kötődésem is Adához: itt éltek volt osztály- és évfolyamtársaim, akikkel együtt végeztük a szabadkai tanítóképzőt. Többen közülük jelentős közéleti, társadalmi tisztségeket töltöttek be. Pl. Tóth György, aki megbízatásom alatt a Szocialista Szövetség községi vezetője volt, vagy Boja József, aki városelnökként tevékenykedett akkor. Ezekkel az emberekkel jó volt dolgozni, mert mindannyiunk számára közös volt a cél: Szarvas Gábor szellemében ápolni épen tartani, fejleszteni a jugoszláviai magyar nyelvet.

Tevékenységünkkel Magyarországon is tudományos elismerést váltottunk ki. Ezt az jelzi, hogy a nyelvészek élvonala is szívesen vállalt előadást meghívásunkra. Pl. 1976-ban az előadók között szerepelt Szathmári István, aki akkor az ELTE Bölcsészettudományi Karának dékánja volt, továbbá Rácz Endre, Grétsy László, Hernádi Sándor. S ez a névsor a továbbiakban bő-

vült. Természetesen a hazai nyelvészekre, nyelvművelőkre támaszkodtunk elsősorban. A központi téma lehetővé tette számukra, hogy a jugoszláviai magyar nyelv egy-egy időszak kérdését kutatásokra alapozva tüzetesen elemezhesék. Másrészt a rendezvény és kiadványai fórumot biztosítottak a nyelvészeti kutatómunka számára. A kísérő rendezvények pedig művelődési eseménynek számítottak.

1981-ben ilyen előzmények után láttunk hozzá a Nyelvművelő Napok megszervezéséhez. A jugoszláviai magyar beszélt nyelv sajátos jelentéseinek vizsgálatát tűztük ki célul. Abban az évben azonban Koszovón albán zavargásokra került sor. Ez a tény döntően befolyásolta a szervezőbizottság munkáját. Ugyanis attól tartottunk, hogy a pártvezetőségben akadhatnak olyan személyek, akik analógiás alapon feltételezik, hogy itt a Vajdaságban is létezik nacionalizmus, mégpedig magyar nacionalista törekvés. Mindennek tudatában a szervezőbizottság aprólékosan kidolgozta a meghívandók névsorát, a kísérőműsor jellegét. Még az előadóteremben kiírandó jelszavakat is kidolgoztuk, hogy elejét vegyük az esetleges támadásoknak. Csökkentettük a munkatervünkben a magyarországi nyelvészek és a kísérőműsorban szereplő művészek számát.

Ellátogattam a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémiára, ahol találtam egy nyelvészt, aki a szerb nyelv magyar jövevényszavaival foglalkozott. Őt is felkértem, hogy tartson előadást kutatási területéről. A téma érdekessége mellett ezzel a meghívással az volt a szándékom, hogy hazai tudományos intézmények is helyt kapjanak a munkatervünkben, ha a magyar nyelvvel foglalkoznak.

A magyarországi nyelvészek közül Deme Lászlót kértük föl, hogy elemezze a különböző vajdasági magyar társadalmi rétegek beszélt nyelvét. Ismét elővigyázatosságból az újvidéki és szabadkai rádió archív anyagából kértem már sugárzott rádióriport-

okból 1-1 magnókazettát. Ugyanis attól féltünk, hogy esetleg Deme netán valamelyik politikusunk rádió által sugárzott beszédét elemezné nyelvi szempontból. Ez esetben számunkra elmaradhatatlan lenne a büntető intézkedés. Mivel Királyhalmán lakom, a szervezőbizottság tagjai közül legközelebb Szegedhez, természetesen engem bíztak meg, hogy személyesen juttassam el a két kazettát Deme Lászlónak, aki a szegedi JATE Bölcsészettudományi Karán tanszékvezető volt.

A meghívókat a nyelvművelő napok programjával kinyomtattuk, elküldtük a címzetteknek, és készültünk a gyakorlati megvalósításra. Hamarosan azonban pusmogni kezdtek ezt, azt. Értésültem arról, hogy egyeseket leinvitáltak Újvidékre a pártvezetőségbe, ahol "elvtársi" beszélgetést folytattak a nyelvművelő napok kapcsán. Aztán megkezdődött a hajsza!

A szervezőbizottság tagjait beidézték a KSZ adai vezetőségébe. A kihallgatásokat személyesen Stipan Kopilović, a KSZ tartományi elnökségének vezetője folytatta. Egyenkint járultunk eléje a "gyóntatószékbe", s jegyzőkönyvezték az elhangzottakat. Mindez valóban úgy zajlott le, mint egy rendőrségi kihallgatás. A közvetlen vád az volt, hogy a szervezőbizottság vétett a nyelvi egyenrangúság ellen, azaz a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok programját csak magyar nyelven nyomtatták ki!

Létezik egy máig ható érvényű szokásom: ha bevélasztanak valamilyen szervezetbe, dossziét nyitok. Minden fontosabb iratot, okmányt megőrzök addig, míg a szervezet tagja vagyok. Így tettem az adai megbízatásom esetében is. Amikor tehát kihallgatásra beidézték, vittem magammal a dossziémat. A vád hallatára elővettem az előző nyelvművelő napok programját, és bemutatam az "elvtársnak": a címlapot, a meghívó kétnyelvű, a program magyar nyelvű, mint az aktuális és elmarasztalt program esetében.

- Ez nem indok! Akkor is vétettek! - rivallta Kopilović elvtárs.

Ekkor felhívtam a figyelmét, hogy a Nyelvművelő Napok lebonyolítása után a szervezőbizottság minden esetben szakmai értékelést végzett, a községi Szocialista Szövetség pedig politikai, ideológiai szempontból értékelte tevékenységünket. Elmarasztaló vélemény nem hangzott el az egyenrangú nyelvhasználattal kapcsolatban, hiszen a magyar nyelvről magyar résztvevők hallgatták az előadásokat. Hát ez aztán nem volt elfogadható indok Kopilovićnak! Érezhető volt, hogy ürügyet keres, hogy megszüntethesse a Nyelvművelő Napokat.

Ezzel a kihallgatással azonban a kálváriám csak elkezdődött. A magyar tanszéken a KSZ alapszervezet háromtagú elvtársi bizottságot nevezett ki, amely mindent megtett, hogy terhelő bizonyítékokat gyűjtsön az ellenem felhozott vád igazolására.

Szabadkán a Nyelvművelő Egyesületben 1971-ben lefolytatott "csisztká" után 1972-ben újraszerveztem az egyesületet, melynek - azt hiszem - két mandátumban elnöke voltam. A Nép-kör helyiségeit használtuk, ott létesítettünk könyvtárat. A Nép-körrel közös adminisztrátort tartottunk. Ettől a titkárnőtől értesültem, hogy a mandátumom alatt összeállított összes jegyzőkönyvet átnézték.

A lakóhelyemen, Királyhalmán két KSZ alapszervezet létezett: a területi és a ládagyári. Mindkét alapszervezet tagságát megismertették az ügyemmel, hátha bizonyítékot találnak a vádákhoz.

1969-1975 között a helyi közösség elnöke voltam. A helyi közösségben még annak is utána néztek, hogy hány napidíjat vettem föl a megbízatásom alatt! Meglepődhettek, hogy egyet sem, hiszen 1974-ig Szabadkán dolgoztam, s minden hivatali ügyet elintézhettem anélkül, hogy társadalmi eszközöket utazásaimra felhasználtam volna. Mindez a szimatolás ellentétben állt a

JKSZ statútumával, amely előírta: az alapszervezetek csak az érintett párttag jelenlétében tárgyalhatnak ügyéről. No, de hát ki nézte akkor a statútumot?

Természetesen az adatgyűjtés, szaglászás időigényes munka volt. A magyar tanszék pártszervezete elé csak 1982. november 25-én terjesztették elő ügyünket, ugyanis dr. Penavin Olgát is hasonló vétségekkel vádolták, mint engem. Nézetem szerint más oka is lehetett az időhúzásnak. Az például, hogy hallgatóink előtt szégyenítsenek meg bennünket, pellengérezzék ki tanáraikat. Olyan is volt a pártértekezlet, mint a legjobb sztálinista perek. A tanszék pártalapszervezetének titkára én voltam! Tehát saját magam ellen kellett vezetnem a büntetőeljárást!

A vádak és a síró Penavin tanárnő hatására az egyetemi hallgatók felháborodtak. Azonban amikor az egyik egyetemi hallgató kifejtette, hogy a fölhozott vádak nevetségesek, értelmetlenek, az újvidéki Óváros pártküldötte durván elhallgattatta:

Köztudott, hogy mi az egyetemi hallgatók kötelessége: hogy tanuljanak, és ne szószátyárkodjanak!

Nesze neked szólásszabadság! Ezután persze már nem akadt több fölszólaló.

Lezajlott az értekezlet, meghozták a döntést. A küldött elvtárs, amikor négy szemközt maradtunk, azt mondta:

Látszik, Horváth elvtárs, hogy tapasztalt közéleti munkás. De ezek után nevetséges lenne, ha ön maradna továbbra is az alapszervezet titkára.

Értettem a szóból, és sürgősen megírtam a lemondásomat.

De lássuk csak, mi áll a pártbüntetésről szóló végzésben!

„HATÁROZAT

Horváth Mátyás kizárás előtti pártbüntetéséről, mert a Hungarológiai Intézet küldötteként mulasztásokat követett el az adai Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok szervezőbizottságában.

INDOKLÁS

Horváth Mátyás, aki hosszú ideje tagja a JKSZ-nek, adai megbízatása alatt nem tanúsított kellő erélyt, és megengedte a szervezőbizottság egyes tagjainak, hogy e jelentős rendezvényt egyéni érvényesülésükre használják tekintet nélkül arra, hogy ezzel rombolják a rendezvény tekintélyét, és ezzel szembeállítják a JKSZ politikájával. Így került sor arra, hogy az értekezlet programjába bekerülhetett nem kívánatos szerző; jelentős témákat külföldi szerzőknek engedtek át; nem tartották szem előtt a nemzetek és nemzetiségek nyelvi egyenrangúságát; a fennálló előírásokkal ellentétben Horváth Mátyás kivitte az országból az Újvidéki és Szabadkai Rádió magnószalagjait előzetes ellenőrzés és a hivatalos szervek engedélye nélkül. Horváth Mátyásnak kommunista határozottságot kellett volna tanúsítania a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok kísérőrendezvényével kapcsolatban is, amely (a terv szerint) szinte teljes egészében külföldi vendégművészekkel lett volna megszerveve."

Vizsgáljuk meg ezeket a vádpontokat:

- Ki volt az a nem kívánatos szerző? Ebben a megfogalmazásban bárki lehetett a meghívott előadók közül. És milyen szempontból nem kívánatos? Ideológiai vagy szakmai szempontból? Vagy Deme Lászlóra gondoltak, aki a szegedi JATE Bölcsészettudományi Kara magyar tanszékének vezetője volt?!

- 1982-ben hiba volt több magyarországi előadót meghívni. Az előző Nyelvművelő Napokon számuk sokkal nagyobb volt. Akkor büszkéek voltunk, hogy a Nyelvművelő Napokat megtisztelte a magyar nyelvészet élvonala jelenlétével. 1982-ben még a csökkentett jelenlét is bűnnek számított!

- Milyen vétket követtem el a nemzetek és nemzetiségek nyelvi egyenrangúsága ellen? Az volt a bűnöm talán, hogy Szarvas Gábor szülővárosában a magyar nyelvállapottal akartunk foglal-

kozni? A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémián a nyelvész kollégák csodálatukat fejezték ki az erőfeszítéseinkkel kapcsolatban! Hja, más a tudomány, és a pillanatnyi politikai szemlélet....

- A magnószalagok már adásban elhangzottak. Kinek kellett volna engedélyeznie, ellenőriznie ezt a nyelvi anyagot? Vagy egyébként a rádióhullámoknak is meg kellene állniuk az államhatárokon? Pl. ilyen szemlélettel nem vihetünk át a határon egy lakodalmas dalokat tartalmazó kazettát sem, ha azt a "megfeleelő szerv" nem engedélyezte?

- A kísérőrendezvénnel kapcsolatos határozatlanságomat úgy kell értelmezni, hogy politkomesszári eréllyel meg kellett volna tiltanom a magyarországi művészek meghívását?

Mindenesetre az "elvtársi bizottság" tartós szimatolása hatással volt mind szűkebb környezetemre, mind szélesebb körben. A Hungarológiai Intézet szoros kapcsolatot tartott fenn a MTA Nyelvtudományi Intézetével. Ennek keretében egyhetes kutatási időt kaptam a Nyelvtudományi Intézettől, hogy az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozzam. Egy nap Lőrincze Lajossal ebédeltem. A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokkal kapcsolatos hírekről szeretett volna többet tudni. A helyzetismeret birtokában azt ajánlotta, hogy költözzem a családommal Magyarországra. Határozottan elutasítottam a javaslatát. Megmagyaráztam neki, hogy ha ezt megtenném, igazolást nyerne minden vád, tetézve újabb, súlyosabb feltevésekkel. Ellenben arra kértem, hogy ha befolyással van a magyar sajtóra, ne írjanak erről a dologról, mert csak tovább szítanak az ellenünk folyó kampányt. Szerencsénkre Lőrincze ezt meg is tette.

A falu közösség még mindig. 1953 óta Királyhalmán éltem és élek. Ismerjük egymás életét. Így a helyi pártszervezetekben folytatott "elvtársi" adatgyűjtés is kiszivárgott, és elterjedt a faluban. Hatására ott, ahol közel 30 éve éltem, megfagyott körülöt-

tem a levegő! Valamikori tanítványaim, ismerősök, barátok kerültek a társaságomat. Aztán egy oldott, családi összejövetelen egy régi barátom rámkérdezett: "Igaz-e, hogy a magyaroknak kémkedtél? Azt beszélik, hogy 40 (!) magnókazettát vittél át a magyar hírszerzőknek. "Hát igen: "Ilyen" emberrel nem érintkezhetett a közösség.

Etázsfűtés van a családi házamban. Minden évben a gyümölcsfák metszése után 20-30 kéve rőzsét gyűjtöttem a gyümölcsösökben. 1983 tavaszán is ezt tettem. Az emberek látták, mivel foglalatoskodom. Gyorsan híre terjedt, hogy kirúgtak az egyetemről, s most napszámba járok... Senkinek nem kívánom, hogy évekig éljen olyan társadalmi közegben, ahol a legsötétebb rágalmakat terjesztették ellene. A tanítójuk voltam ezeknek az embereknek. Iskolát, korszerű aszfaltutat, vízművet, postát, egészségházat építtettem, s egyszerre a párt kiderítette, hogy ellenséges elem vagyok. Most mit csináljanak? Azt gondolhatták, hogy legjobb messzire elkerülni az ilyen embert!... Megértettem őket, s nem tartottam őket hálátlanoknak, hanem becsapottaknak.

Epilógus:

Fél évvel a pártbüntetés kirovása után közölte velem a párttitkár:

- A státútum értelmében kérheted a büntetés alóli felmentésedet.
- Én kérem? - válaszoltam. - Majd fölment az, aki a büntetést írta!

S ehhez tartottam magam.

Hát így volt, igaz volt...